

ΟΝΟΜ/ΜΟ: ΚΟΥΝΑΔΗ ΕΥΑΝΘΙΑ

A.M.: 1340200201046

ΤΟ ΘΕΜΑ: **ΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΩΣ ΦΟΡΕΙΣ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ**

Η παρούσα εργασία έχει ως αντικείμενό της τα συνταγματικά δικαιώματα που αναγνωρίζονται στα νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου. Η παρουσίαση θα αναπτυχθεί γύρω από οχτώ άξονες. Αρχικά, παρατίθενται τα διακριτικά γνωρίσματα των ανωτέρω νομικών προσώπων, καθώς και χαρακτηριστικές περιπτώσεις αυτών κατά τη νομολογία. Στη συνέχεια, αναλύεται το δικονομικό δικαίωμά τους, το οποίο συνίσταται στο δικαίωμά τους για παροχή εννόμου προστασίας από τα δικαστήρια και σε αυτό του νόμιμου δικαστή ακολουθεί η εξέταση της αυτοδιοίκησης των θρησκειών, καθώς και η μελέτη της ακαδημαϊκής ελευθερίας και της πανεπιστημιακής αυτοδιοίκησης. Τέλος, παρατίθεται η ειδικότερη ευνοϊκή ρύθμιση που ισχύει για τους οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης, και της ιδιοκτησίας εν γένει των νομικών προσώπων δημόσιου δικαίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ΠΕΡΙΛΗΨΗ [σελ.3](#)
- RESUME [σελ.3](#)
- Ν.Π.Δ.Δ.-ΟΡΙΣΜΟΣ [σελ.4](#)
- Ν.Π.Δ.Δ. ΚΑΤΑ ΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ [σελ.5](#)
 - (κατηγοριοποίηση σύμφωνα με το σκοπό της σύστασής τους)
 - η οικονομική ενίσχυση ορισμένων τάξεων δημοσίων λειτουργών /η ενίσχυση-ασφάλιση
 - ιδρύματα εκπαιδευτικά ,μορφωτικά, και εν γένει πνευματικά
 - η επαγγελματική οργάνωση ελευθέρων επαγγελματιών και η προαγωγή του κλάδου αυτών
 - η εκτέλεση και εκμετάλλευση των δημοσίων έργων
 - σκοποί σχετικοί με ορισμένους κλάδους της εθνικής μας οικονομίας
 - κοινωνική πρόνοια
 - διοικητικές υπηρεσίες διαφόρων άλλων κλάδων που είναι διαμορφωμένες σε νομικά πρόσωπα
 - αυτοδιοικούμενες υπηρεσίες ΟΤΑ
(δημοτικά ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας και δημοτικά ιδρύματα επιδιώκοντα άλλους σκοπούς στο πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης)
- ΦΟΡΕΙΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ [σελ.7](#)
- ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ [σελ.9](#)
 - Δικαίωμα παροχής εννόμου προστασίας από τα δικαστήρια
 - Δικαίωμα νόμιμου δικαστή
- ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ [σελ.11](#)
- ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ [σελ.12](#)
- Ο.Τ.Α. [σελ.14](#)
- Η ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΤΩΝ Ν.Π.Δ.Δ. [σελ.14](#)
- ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ [σελ.16](#)
- ΛΗΜΜΑΤΑ [σελ.17](#)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου δεν είναι κατ'αρχήν φορείς ατομικών δικαιωμάτων. Κατ'εξαιρέση όμως προβλέπονται γι'αυτά δικαιώματα. Ένα γενικό δικαίωμα που αφορά όλα ανεξαιρέτως τα Ν.Π.Δ.Δ. ορίζει τα άρθρα 8 και 20 παρ.1 του Συντάγματος, κατά τα οποία όλα τα ανωτέρω νομικά πρόσωπα δικαιούνται παροχής έννομης προστασίας και απολαμβάνουν το δικαίωμα του «νόμιμου δικαστή». Ειδικότερα, οι εκκλησίες και άλλες θρησκευτικές ομάδες ή οργανώσεις ή μονάδες που ο νόμος χαρακτηρίζει ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου μπορούν να επικαλεστούν έναντι του κράτους και κάθε άλλου φορέα δημόσιας εξουσίας τη θρησκευτική ελευθερία στο πλαίσιο του άρθρου 13. Επιπρόσθετα, τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα δικαιούνται πανεπιστημιακής αυτοδιοίκησης και ακαδημαϊκής ελευθερίας και είναι φορείς των δικαιωμάτων του άρθρου 16, ενώ οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης έχουν διοικητική αυτοτέλεια, σύμφωνα με το άρθρο 102 του Συντάγματος. Τέλος, σχετικά με την ιδιοκτησία των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου σε κάποιες περιπτώσεις προβλέπονται ευνοϊκότερες ρυθμίσεις.

RESUME

The legal entities of the public law do not represent in principle subjects of the private rights. Par excellence, faculties are condemned. A general one that is current for all of them, is that of the articles 8 and 20 par. 1 of the Constitution, according to which all these legal entities are eligible for the benefit of lawful protection and merit the prerogative of the «rightful judge». In addition, the churches and other spiritual organisations that the law characterizes as legal entities of the public law can adduce the freedom of religion in the bounds of the article 13 versus either the state or other subject of public authority. Furthermore, the universities are entitled for self-administration and academical freedom, and they also, constitute subjects of the right of the article 16. As far as the organisations of local authority are concerned, they partake of administrative independence, according to the article 102 of the Constitution. Ultimately, relatively to the property of the legal entities of the public law, optimal regulations are provided in certain cases.

Ν.Π.Δ.Δ. – ΟΡΙΣΜΟΣ

«Δεν υφίσταται νομοθετικός ορισμός του Ν.Π.Δ.Δ. ούτε θεωρείται σκόπιμος, διότι θα εδέσμευε την Επιστήμη εις την προσπάθειάν της προς ανεύρεση των ουσιαστικών χαρακτηριστικών γνωρισμάτων αυτού.»¹

Ορισμος δε δίδεται ούτε από τη Νομολογία, της οποίας άλλωστε έργο δεν είναι η διαμόρφωση ορισμών, αλλά η παροχή στοιχείων στην Επιστήμη προς διατύπωση ορισμών.(Πορ. Νομ. Σ.τ.Ε.. 1929 - 1959 σ. 118)

Σήμερα η νομολογία των δικαστηρίων δεν έχει αποδεχθεί σταθερό (τυπικό) κριτήριο, όπως είναι η βούληση της Πολιτείας, αλλά αναζήτησε τούτο στη συνδρομή διαφόρων στοιχείων,η ύπαρξη ή η συνυπαρξη των οποίων του προσδίδουν τη μορφή του Ν.Π.Δ.Δ. ανεξαρτήτως του νομοθετικού του χαρακτηρισμού · π.χ. στους επιδιωκόμενους σκοπούς του Νομικού Προσώπου και τη σύμπτωση αυτών προς τους κρατικούς σκοπούς, στη δυνατότητα άσκησης υπο τουτου δημοσίας εξουσίας(Ν.Π.Δ.Δ. άσκουντα διοίκηση) ,στον βαθμον εξάρτησης αυτού εκ της Πολιτείας ,στην ύπαρξη δημοσίων προνομίων,στην άσκηση κρατικής εποπτείας, ελέγχου κ.α.

Παλαιότερα ,τα νομικά πρόσωπα που συγκροτούσαν τη Δημόσια Διοίκηση ονομάζονταν συνήθως στην Ελλάδα συνολικά με τον γενικό όρο "νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου" (ΝΠΔΔ) (κατά μετάφραση του γαλικού όρου *personnes morales de droit public* και του αντίστοιχου γερμανικού όρου *juristische Personen des öffentlichen Rechts*), επειδή η οργάνωση και λειτουργία τους ρυθμίζονταν καταρχήν από τους ειδικούς κανόνες του διοικητικού δικαίου, αφού τα όργανα των νομικών αυτών προσώπων ασκούσαν δημόσια εξουσία. Με τον όρο όμως αυτόν (ο οποίος χρησιμοποιήθηκε σε νομοθετικά κείμενα καθώς και στο Σύνταγμα-άρθρα **16§5,23§2,56§§1 και 3,57§4, 73§§2 και 3 ,103§6 ,104§§1 και 3**), δεν μπορούν σήμερα να χαρακτηρισθούν τα νομικά πρόσωπα που ασκούν παραγωγική ή επιχειρηματική δραστηριότητα και τα οποία διέπονται, καταρχήν, από τους κανόνες του ιδιωτικού δικαίου. Γιαυτό, ορθότερος είναι ο χαρακτηρισμός των νομικών προσώπων, τα οποία απαρτίζουν τη Δημόσια Διοίκηση, με τον όρο "δημόσια νομικά πρόσωπα". Με τον ευρύτερο αυτόν όρο συμπίπτει και ο όρος "δημόσιος φορέας", που χρησιμοποιείται στο άρθρο 106§3 του Συνταγματος,αφού ο φορέας ως υποκείμενο αρμοδιοτήτων ή δικαιωμάτων και υποχρεώσεων στο πλαίσιο της Δημόσιας Διοίκησης, πρέπει αναγκαίως να είναι νομικό πρόσωπο ή να ανήκει σε ένα νομικό πρόσωπο.

Τα Ν.Π.Δ.Δ. φέρουν συχνά τις ονομασίες «ειδικά ταμεία»,«δημόσια ιδρύματα» ή «αυτόνομοι οργανισμοί»,οι δε σκοποί δημοσίας διοικήσεως ,προς επιμέλεια των οποίων εχουν συσταθεί,είναι ποικίλοι.

¹ (Μ. Στασινόπουλου, Διοικ. Δίκαιον 1972 σ. 172 επ.Μ. Δένδια, Διοικ. Δίκαιον 1952 σ. 188 επ. Γ. Μαριδάκη, Εισηγ. Εκθ.κλπ. σελίς 69 - 70)

Ν.Π.Δ.Δ. ΚΑΤΑ ΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

(Κατηγοριοποίηση σύμφωνα με το σκοπό της σύστασής τους)

1)Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΟΡΙΣΜΕΝΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ / Η ΕΝΙΣΧΥΣΗ-ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΑΞΕΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ

Το μετοχικό ταμείο των πολιτικών υπαλλήλων(ΣτΕ 538 του 1930),το ταμείο προνοίας δημοσίων υπαλλήλων(ΣτΕ 726 του 1934),το μετοχικό ταμείο στρατου(ΣτΕ 505 του 1930,297,298 του 1935,251,252,415 του 1936,πρ.Α.4460 του 1938,εν «Εφ.ελλ.νομικών» Ε', σελ.648),το μετοχικό ταμείο πολεμικού ναυτικού(ΣτΕ 443 του 1934) και αυτο της αεροπορίας,το ταμείο συντάξεων νομικών (ΣτΕ 662 του 1932, 688 του 1934), τα κατα δικηγορικούς συλλόγους ταμεία προνοίας δικηγόρων, το ταμείο ασφαλίσεως συμβολαιογράφων, το ταμείο συντάξεων και αυτασφαλίσεως υγειονομικών (ΣτΕ 1187 του 1934, 160 του 1935), τα ταμεία αλληλοβοηθείας αξιωματικών (ΣτΕ 300 του 1930, 49 του 1931, 597 του 1932, 162 του 1936) και υπαξιωματικών(ΣτΕ 702 του 1930), το ταμείο αρωγής αξιωματικών της χωροφυλακής (ΣτΕ 341 του 1930), το ταμείο αλληλοβοηθείας οπλιτών της χωροφυλακής,το ταμείο ασφαλίσεως εμπόρων, το ταμείο συντάξεων αυτοκινητιστών (ΣτΕ 621,697,724,725 του 1933, 984 του 1935,1090 του 1936), το ταμείο προνοίας ιδιοκτητών αυτοκινήτων λεωφορείων (ΣτΕ 268, 742, 743 του 1930, 99, 716 του 1931, 690 του 1932),το ταμείο ασφαλίσεως κλήρου Ελλάδας (ΣτΕ 689 του 1932), το ταμείο προνοίας αξιωματικών του εμπορικού ναυτικού (ΣτΕ 24 του 1936), το ναυτικό απομαχικόν ταμείο, το ταμείο επικουρικής ασφαλίσεως και αποζημιώσεως των αρτοποιων της, Ελλάδας, τα ταμεία εφέδρων πολεμιστών Κρήτης (ΣτΕ 229, 333, 334 του 1931, 1 του 1938), το ταμείον ασφαλίσεως δημάρχων και προέδρων κοινοτήτων, το ταμείο συντάξεων και ασφαλίσεως δημοτικών και κοινοτικών υπαλλήλων, το ίδρυμα των κοινωνικών ασφαλίσεων, το ταμείο μεταλλευτών (Στ Ε 72 του 1935), το ταμείον ασφαλίσεως αρτεργατών (ΣτΕ 163, 291 του 1932, 614 του 1935), το ταμείο ασφαλίσεως καπνεργατών (ΣτΕ 453 του 1930, 125 του 1934), το ταμείο ασφαλίσεως μυλεργατών, το ταμείο προνοίας προσωπικού των σιδηροδρόμων του ελληνικού κράτους (ΣτΕ 285, 366 του 1935, 190 του 1938) ,κ.α.

2)ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ,ΜΟΡΦΩΤΙΚΑ,ΚΑΙ ΕΝ ΓΕΝΕΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ

Τα Πανεπιστήμια (ΣτΕ 128, 154 του 1929, 577 του 1930, 767 του 1933,19 του 1934 κλπ.),η Ακαδημία Αθηνών(ΣτΕ 727 του 1935),το Πολυτεχνείο(ΣτΕ 188 του 1934), πολλές σχολές κυρίως ανωτάτης εκπαίδευσης,η Σιβιτανίδειος σχολή (ΣτΕ 577 του 1931) ,η Εθνική Ακαδημία Γραμμάτων και Επιστημών(Ε.Α.Γ.Ε.–άρθρο 4 Ν.1268/82),κλπ.

3)Η ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΩΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ΚΛΑΔΟΥ ΑΥΤΩΝ

Οι ιατρικοί σύλλογοι(ΣτΕ 713 του 1935), οι δικηγορικοί σύλλογοι(ΑΠ 307 του 1932, εν «Θέμ.» ΜΔ',σελ 127),οι συμβολαιογραφικοί σύλλογοι(ΣτΕ 285,764,853, 854 του 1935), οι φαρμακευτικοί σύλλογοι, τα εμπορικά και βιομηχανικά επιμελητήρια(ΣτΕ 403,560 του 1930, 316,329 του 1931), το τεχνικό επιμελητήριο(ΣτΕ 726 του 1933) και τα άλλα επιμελητήρια: γεωργικά., επαγγελματικά, βιοτεχνικά,ναυτικό.

4) Η ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΚΑΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ

Τα ταμεία υδραυλικών έργων, τα ταμεία μονίμων οδοστρωμάτων, τα ταμεία εθνικής και επαρχιακής οδοποιίας (ΣτΕ 1095 του 1934, 673 του 1936), τα κατά το νόμο 3100 του 1924 συνιστώμενα ταμεία, υδρεύσεως και εξυγίανσεως, τα εφαρμογής σχεδίων πόλεων, το υδραγωγείο Κέρκυρας (ΣτΕ 302 του 1930, 749 του 1933, 140, 141 του 1934).

5) ΣΚΟΠΟΙ ΣΧΕΤΙΚΟΙ ΜΕ ΟΡΙΣΜΕΝΟΥΣ ΚΛΑΔΟΥΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΑΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η κεντρική επιτροπή προστασίας εγχωρίου σιτοπαραγωγής (ΣτΕ 611 του 1934), το γραφείο προστασίας σύκων, το ταμείο άρτου, το ταμείο λαϊκών αγορών (ΣτΕ 729 του 1934, 921 του 1935), ο οργανισμός βάμβακος (ΣτΕ 1083 του 1938), ο ταπητουργικός οργανισμός, το ταμείο ελαίας, τα άλλοτε υφιστάμενα ταμεία προστασίας ελαιοπαραγωγής, συγχωνευθέντα κατόπιν με τα γεωργικά ταμεία, το ταμείο εποικισμού, τα κατά νομούς γεωργικά ταμεία (ταμεία γεωργίας, κτηνοτροφίας και δασών), ο οργανισμός άλιειας κλπ. Επίσης ο Αυτόνομος σταφιδικός οργανισμός. Σχετικά όμως με τον τελευταίο η ΣτΕ 566 του 1934 δέχτηκε διφυή χαρακτήρα.

6) ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΝΟΙΑ

Τα κατά τον ά.ν. 965 του 1937 κρατικά νοσηλευτήρια, το θεραπευτήριο «Σωτηρία» (ΣτΕ 25 του 1936), το πατριωτικό ίδρυμα (ά.ν. 23-1-1936, ΣτΕ 1080 του 1936) - στο οποίο απο παλιά έχει ανατεθεί και το έργο του καταργηθέντος ταμείου θυμάτων πολέμου - η εργατική εστία, οι εθνικοί παιδικοί σταθμοί (ά.ν. της 5-11-1935), τα ταμεία κοινωφελών έργων που υπάρχουν σε κάποιες πόλεις, κ.α.

7) ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΑΛΛΩΝ ΚΛΑΔΩΝ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΔΙΑΜΟΡΦΩΜΕΝΕΣ ΣΕ ΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Ο οργανισμός διαχείρισεως εκκλησιαστικής περιουσίας (ΣτΕ 161, 519 του 1933), οι σιδηρόδρομοι του ελληνικού κράτους (ΣτΕ 109 του 1930, 780 του 1937), οι ενοριακοί ναοί (ΑΠ 387 του 1934, εν «Εφ.ελλ.νομικών» Β'105), η ελεύθερη ζώνη Θεσσαλονίκης, ο οργανισμός εκδόσεων σχολικών βιβλίων, τα ταμεία εκπαιδευτικής πρόνοιας (άν. ν. 1251 του 1938), τα σχολικά ταμεία, τα ταμεία αγροφυλακής, το ταμείο παρακαταθηκών και δανείων, κλπ.

8) ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΟΥΜΕΝΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ Ο.Τ.Α. (ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ ΕΠΙΔΙΩΚΟΝΤΑ ΑΛΛΟΥΣ ΣΚΟΠΟΥΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ)

Τα δημοτικά αγαθοεργά εν γένει ιδρύματα, άσυλα, νοσοκομεία (ΣτΕ 400 του 1930), κλπ.

ΦΟΡΕΙΣ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Υποκείμενα ατομικών δικαιωμάτων δεν είναι μόνο φυσικά, αλλά και νομικά πρόσωπα (έστω και αν το Σύνταγμα μιλάει απλώς για «Έλληνες» ή «Έλληνες πολίτες»), και μάλιστα τόσο σωματειακού όσο και ιδρυματικού χαρακτήρα δεν ισχύει βέβαια για τα δικαιώματα εκείνα που αρμόζουν μόνο σε φυσικά πρόσωπα. Η διάταξη του άρθρου 62 ΑΚ ότι «η ικανότης του νομικού προσώπου δεν εκτείνεται επί εννόμων σχέσεων, αίτινες προϋποθέτουν ιδιότητα φυσικού προσώπου» περιέχει περισσότερο μια (γενικής ισχύος) διαπίστωση παρά μια επιταγή¹. Πράγματι, πολλά από τα δικαιώματα του άρθρου 5 του Συντάγματος και συγκεκριμένα τα δικαιώματα της μη εκδόσεως αλλοδαπού, της προσωπικής ελευθερίας, της ελεύθερης εξόδου και εισόδου στη χώρα, καθώς και τα δικαιώματα της προσωπικής ασφάλειας² τα αναφερόμενα στην επιβολή ποινής βασανιστηρίων, θανατικής ποινής³, η ελευθερία της θρησκευτικής συνειδήσεως⁴, το δικαίωμα της παιδείας⁵, οι «κοινωνικές αξιώσεις» του άρθρου 21 (σχετικά με την οικογένεια, τον γάμο, τη μητρότητα, την παιδική ηλικία κ.ο.κ.) και του άρθρου 22 παρ. 4 (κοινωνική ασφάλιση) προϋποθέτουν ιδιότητες φυσικού προσώπου και δεν περιέχονται στην ικανότητα του νομικού προσώπου. Το ίδιο ισχύει για θεμελιώδεις προσωποπαγείς υποχρεώσεις, όπως η σχολική ή η στρατιωτική υποχρέωση⁶.

Αντιθέτως, τα δικαιώματα ίσης μεταχειρίσεως⁷ (αν και βέβαια όχι της ισότητας των φύλων⁸ ούτε της ισότητας των κοινωνικών παροχών)⁹, ή της συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας¹⁰, η απαγόρευση της γενικής δημεύσεως¹¹, τα δικαιώματα του «νομίμου δικαστή»¹², της κατοικίας (όχι το απαραβίαστο της οικογενειακής ζωής)¹³, της αναφοράς¹⁴ και της ενώσεως¹⁵, η συνδικαλιστική ελευθερία¹⁶, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας¹⁷, η ελευθερία της ανταποκρίσεως¹⁸, τα δικαιώματα της δικαστικής προστασίας και της προηγούμενης ακροάσεως¹⁹

¹ Πρβλ άρθρο 19 παρ. 3 γερμ. συντ.: «Τα θεμελιώδη δικαιώματα ισχύουν και για ημεδαπά νομικά πρόσωπα, εφόσον είναι εκ της φύσεώς τους εφαρμόσιμα σ' αυτά».

² Άρθρο 6 Συντ.

³ Άρθρο 7 παρ. 1, 2, 3 εδ. 2 Συντ.

⁴ Άρθρο 13 παρ. 1 Συντ.

⁵ Άρθρο 16 παρ 1 Συντ.

⁶ Άρθρα 4 παρ 6 και 16 παρ. 3 Συντ.

⁷ Άρθρο 4 παρ I Συντ Πρβλ. BVerfGE 3, 383 (390).

⁸ Άρθρα 4 παρ. 2, 22 παρ. 1 υποπαρ. 2 Συντ.

⁹ Πρβλ. BVerfGE 35, 348 (357/ 8).

¹⁰ Άρθρα 5 παρ. I, 106 παρ. 2 Συντ

¹¹ Άρθρο 3 παρ. I Συντ

¹² Άρθρο 8 παρ. I Συντ. πρβλ. BVerfGE 18,441 (447).

¹³ ΆΡΘΡΟ 9 Συντ. πρβλ. BVerfGE 42, 212 (219).

¹⁴ Άρθρο 10 Συντ.

¹⁵ Άρθρο 12 Συντ.

¹⁶ Άρθρα 23 και 22 παρ. 2 (και ερμηνευτική δήλωση) Συντ. Η συνδικαλιστική ελευθερία αφορά μεν τους εργαζομένους στο δημόσιο ή τα Ν.Π.Δ..Δ., αλλά όχι τις επαγγελματικές οργανώσεις που αποτελούν (από συστάσεως ή μεταγενεστέρως) Ν.Π.Δ..Δ. Αυτά αποτελούν εξ ορισμού βραχίονες του κράτους και επομένως δε μπορούν να αποτελέσουν συνδικαλιστικές οργανώσεις των οποίων την ελευθερία εναντι του κράτους να κατοχυρώνει το Σύνταγμα.

¹⁷ ΆΡΘΡΑ 17, 18, 106 παρ. 3-5, 117 παρ. 1-3 Συντ. πρβλ. BVerfGE 4, 7 (17).

¹⁸ Άρθρο 19 Συντ.

¹⁹ Άρθρο 20 Συντ. Βλ. Π.χ. άρθρα 47 παρ. 1 ν.δ. 170/1973 (= άρθρο 47 κωδ.π.δ.)

εφαρμόζονται εξίσου στα φυσικά και τα νομικά πρόσωπα. Όλα τα ατομικά δικαιώματα που αφορούν δραστηριότητες που μπορούν να ασκηθούν όχι μόνο ατομικά, αλλά και συλλογικά, έχουν ως φορείς και νομικά πρόσωπα¹. Υπάρχουν μάλιστα αρκετά και σπουδαία ατομικά δικαιώματα (εκείνα που αποσκοπούν στη συντονισμένη προσπάθεια πολλών ατόμων) που η πλήρης και αποτελεσματική τους άσκηση γίνεται μόνο σε συνδυασμό φυσικών και νομικών προσώπων, όπως η θρησκευτική ελευθερία(πιστοί, θρησκευτικοί λειτουργοί, εκκλησίες ή άλλες θρησκευτικές οργανώσεις, εκκλησίασμα, λατρεία), η ελευθερία του τύπου (συνεργάτες της εφημερίδας και η «ίδια» η εφημερίδα²) η ελευθερία της ενώσεως (ένωση ή σωματείο και τα μέλη τους), η συνδικαλιστική ελευθερία (εργαζόμενοι και συνδικαλιστικές οργανώσεις)³ η οικονομική ελευθερία (επιχειρηματίες και επιχειρήσεις), η πολιτική ελευθερία (πολιτικά κόμματα και οργανώσεις και τα μέλη τους). Οι ενώσεις αυτές ή ομάδες προσώπων απολαμβάνουν τα σχετικά δικαιώματα, και αν ακόμη δεν είναι οργανωμένες ως νομικά πρόσωπα.

Υπάρχουν όμως και ατομικά δικαιώματα, για τα οποία δεν είναι εύκολο να διαπιστωθεί, αν αρμόζουν μόνο σε φυσικά πρόσωπα, π.χ. η ελευθερία της γνώμης, η ακαδημαϊκή ελευθερία, η ελευθερία της τέχνης και της επιστήμης, της ερευνας και της διδασκαλίας, τα δικαιώματα της συναθροίσεως και της εργασίας⁴. Από τον κανόνα της όσο είναι δυνατό και εύλογο ευρύτερης εφαρμογής των ατομικών δικαιωμάτων και από το γεγονός ότι ο συνασπισμός περισσότερων προσώπων συνήθως διευκολύνει και συχνά καθιστά δυνατή την αποτελεσματική άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων, προκύπτει ότι **σε περίπτωση αμφιβολίας πρέπει να γίνεται δεκτό ότι φορείς ατομικών δικαιωμάτων μπορεί να είναι και νομικά πρόσωπα.**

Έτσι το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξεως της προσωπικότητας και συμμετοχής στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας που καλύπτει και την οικονομική ελευθερία, πρέπει να θεωρηθεί ότι αναφέρεται όχι μόνο στα φυσικά, αλλά και στα νομικά πρόσωπα⁵. Πράγματι, θα ήταν εξωπραγματικό να εξαιρέσει κανείς από τη συνταγματική προστασία της οικονομικής ελευθερίας τα νομικά πρόσωπα, στα οποία είναι οργανωμένοι όλοι σχεδόν οι σπουδαίοι φορείς της οικονομίας. Για τους ίδιους λόγους μπορούν να επικαλεστούν το δικαίωμα προστασίας της τιμής⁶ και νομικά πρόσωπα. Είναι άλλωστε χαρακτηριστικό ότι η «δυσφήμιση ανωνύμου εταιρίας» τιμωρείται από τον Ποινικό Κώδικα⁷.

Τα νομικά πρόσωπα είναι φορείς ατομικών δικαιωμάτων μόνο, κατ' αρχήν, αν είναι οργανωμένα κατά το ιδιωτικό δίκαιο. Αντιθέτως το κράτος και οι «βραχίονές» του, δηλαδή **τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου δεν είναι υποκείμενα, αλλά οι κύριες πηγές δυνατής διακινδυνεύσεως τών ατομικών δικαιωμάτων.** Το κράτος και τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου δε μπορούν συγχρόνως να δεσμεύονται ούτε και να ωφελούνται από τα ατομικά δικαιώματα. Η προστασία λοιπόν δεν είναι υπέρ, αλλά έναντι του κράτους και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου. Η αντίθετη άποψη θα οδηγούσε σε πλήρη σύγχυση και εξασθένηση της σημασίας των ατομικών δικαιωμάτων⁸.

Η προσβολή δικαιώματος νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου είναι λοιπόν κατά κανόνα άπλως ανακατανομή αρμοδιοτήτων στο συνολικό οργανισμό της διοικήσεως. Επίσης,, όπως δέχεται το Συμβούλιο

18/198923, ΚΦΔ

¹ Πρβλ. BVerfGE 42, 212 (219).

² Πρβλ. BVerfGE 21, 271 (277/8).

³ Πρβλ. BVerfGE 4, 96 (101/2).

⁴ Πρβλ. BVerfGE 21, 261 (266) που δέχεται την ισχύ του άρθρου 12 παρ. 1 γερμ. συντ. (ελευθερία επαγγέλματος και εργασίας) και στα νομικά πρόσωπα.

⁵ Πρβλ. BVerfGE 10, 89 (99).

⁶ Άρθρο 5 παρ. 2 Συντ

⁷ Άρθρο 364 Π.Κ.

⁸ Έτσι και το γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο: BVerfGE 21, 362 (369/70, 372).

της Επικρατείας¹, αν ο νόμος μεταβάλλει το φορέα διοικήσεως, όπως μπορεί να κάνει οποτεδήποτε, μεταφέρεται αναλόγως και η δημόσια περιουσία, χωρίς αυτό να αποτελεί αναγκαστική απαλλοτρίωση, η ρύθμιση της οποίας αποτελεί συστατικό μέρος της συνταγματικά προστατευόμενης ιδιωτικής ιδιοκτησίας.

Επειδή τα νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου δεν είναι κατ' αρχήν φορείς ατομικών δικαιωμάτων, αποτελεί στέρηση των δικαιωμάτων αυτών η υποχρεωτική μετατροπή (γνήσια ιδιωτικών) νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου σε νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου. Δεν επιτρέπεται επομένως κατ' αρχήν παρά μόνο με συναίνεση των μελών τους ή στο πλαίσιο της κρατικοποιήσεως επιχειρήσεων κατά το άρθρο 106 παρ. 3-5 η στο πλαίσιο της πραγματώσεως της συνταγματικής εντολής για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων (άρθρο 92 παρ. 4). Δεν επιτρέπεται όμως, γιατί θα αποτελούσε περιστολή των συνταγματικών δικαιωμάτων τους, η οργάνωση π.χ. των συνδικαλιστικών οργανώσεων ή των φοιτητικών συλλόγων² ή δημοσιογραφικών οργανώσεων³ ως νομικών προσώπων δημόσιου δικαίου. Στην περίπτωση μάλιστα των πολιτικών κομμάτων⁴ ή των επιχειρήσεων τύπου⁵, η αναδιοργάνωσή τους ως νομικών προσώπων δημόσιου δικαίου θα αποτελούσε ανεπίτρεπτη ανατροπή της συνταγματικής τους ελευθερίας.

Η ανωτέρω διαπίστωση μπορεί επίσης να αντιστραφεί: υποκείμενα ατομικών δικαιωμάτων δεν είναι κατ' αρχήν ούτε οι δημόσιοι φορείς⁶ που είναι οργανωμένοι ως πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου, όπως προπάντων οι δημόσιες (ή δημοτικές κλπ) επιχειρήσεις, που είναι συνήθως οργανωμένες ως ανώνυμες εταιρίες με μοναδικό μέτοχο το κράτος (ένα δήμο κλπ⁷). Εφόσον οι «φορείς» αυτοί ασκούν δραστηριότητες που κατά τις κρατούσες σε δεδομένο χρόνο αντιλήψεις στη χώρα μας ανήκουν στην άποστολή της κρατικής και δημόσιας εν γένει λειτουργίας, είναι και αυτοί μορφές ασκήσεως της δημόσιας διοικήσεως και δε μπορούν επομένως να επικαλεστούν τα ατομικά δικαιώματα.

Από τον κανόνα ότι νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου και δημόσιοι γενικά φορείς δεν είναι υποκείμενα ατομικών δικαιωμάτων υπάρχουν σπουδαίες εξαιρέσεις.

ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ

Η πρώτη εξαίρεση αφορά τα δικονομικά ατομικά δικαιώματα των άρθρων **8 και 20 παρ. 1 του Συντ.** Έτσι το δικαίωμα παροχής έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και το δικαίωμα του «νομίμου δικαστή» έχουν καθολικό χαρακτήρα: «έκαστος» δικαιούται το πρώτο και «ουδείς» μπορεί να στερηθεί από το δεύτερο, συμπεριλαμβανομένου του δημοσίου⁸. Ενώπιον των δικαστηρίων είναι όλοι κατ' αρχήν ίσοι, τόσο με την έννοια της ίσης προσβάσεως στα δικαστήρια, όσο και της ίσης μεταχειρίσεως των διαδίκων. Στο συγκεκριμένο και τυπικό πλαίσιο της δίκης,

¹Βλ. ΣτΕ 880/52 (αφαίρεση της διαχειρίσεως των υπονόμων από το Δήμο Αθηναίων και μεταβίβασή τους στο Ν.Π.Δ.Δ. «Οργανισμός Αποχετεύσεως»).

² Άρθρο 16 παρ. 5 υποπαρ. 2 Συντ.

³ Πρβλ. άρθρο 14 παρ. 8 Συντ.

⁴ Άρθρο 29 παρ. 1 Συντ.

⁵ Άρθρο 14 παρ. 2 Συντ.

⁶ Βλ. τον όρο «δημόσιοι φορείς στο άρθρο 106 παρ. 3-5 Συντ. Συγγενής είναι και ο όρος «δημόσιος τομέας», την έννοια του οποίου ορίζει το άρθρο 1 παρ. 6 ν. 1256/1982 «για την πολυθεσία κλπ (Α' 65), όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 51 ν. 1892/1990 «Για τον εκσυγχρονισμό και την ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» (Α' 101) και το άρθρο 30 του ν. 1914/1990.

⁷ Πρβλ. ΒVerfGE 45,63 (80): Μια ανώνυμη εταιρία με μοναδικό μέτοχο ένα νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου «δε μπορεί, όπως δε μπορεί ούτε εκείνο, να επικαλεστεί θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα».

⁸ Πρβλ. ΒVerfGE 6, 45 (49).

«κράτος» είναι μόνο το δικαστήριο. Οι οποιοδήποτε διάδικοι βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο. Πρέπει βέβαια να παρατηρηθεί ότι οι συχνές στην πράξη δικονομικές διακρίσεις δεν είναι κατά αλλά υπέρ του δημοσίου ή άλλων φορέων διοικήσεως, δημιουργώντας γι' αυτούς προνομιακό δικονομικό καθεστώς. Το αποτέλεσμα όμως δεν είναι θετικό. Ειδικά, οι πολύ μακρότερες προθεσμίες που ισχύουν για το δημόσιο φαίνεται απλώς να επικυρώνουν και να ενθαρρύνουν την αβελτηρία των αρμόδιων υπαλλήλων.

Δικαιώμα παροχής εννόμου προστασίας από τα δικαστήρια

(Άρθρα 20 παρ.1,6 και 13 ΕΣΔΑ, 14 ΔΣΑΠΔ, 8 και 10 ΟικΔιακ., 19 ΔιακΕΚοινοβ)

Η κατοχύρωση του δικαιώματος παροχής «εννόμου προστασίας υπό των δικαστηρίων» δε σημαίνει βέβαια, ότι το Σ εγγυάται την ευνοϊκή απόφαση του δικαστηρίου, αλλά μόνο την ελεύθερη πρόσβαση σ' αυτό¹. Η συνταγματική διάταξη δεν αναφέρεται δηλαδή στο «βάσιμο» αλλά στο «παραδεκτό» της αγωγής, κατοχυρώνει επομένως το θεμελιώδες δικονομικό δικαίωμα της προσφυγής στα δικαστήρια, της αξιώσεως δηλαδή να κινηθεί η δικαστική διαδικασία αντικειμενικής απονομής δικαιοσύνης.

Η δικαστική προστασία κατοχυρώνεται απευθείας από το Σ· η εφαρμογή της δεν εξαρτάται από την έκδοση νόμου. Ισχύει όμως μέσα στα διαδικαστικά πλαίσια που χαράζουν οι εκάστοτε ισχύοντες δικονομικοί νόμοι (πρβλ. τη φράση «ώς νόμος όριζει» στο τέλος του άρθρου 20 παρ. 1). Οι νόμοι αυτοί δε μπορούν να περιορίζουν, αλλά οφείλουν απλώς να προσδιορίζουν τον τρόπο ασκήσεως του δικαιώματος παροχής δικαστικής προστασίας.²

Η διάταξη του άρθρου 20 παρ. 1 δεν περιέχει μόνο ένα αντικειμενικό κανόνα δικαίου, μια θεμελιώδη δικονομική αρχή, μια θεσμική επιταγή εις όφελος της αντικειμενικής δικαιοσύνης εν γένει ή της χρηστής διοικήσεως, αλλά θεμελιώνει έννομη αξίωση του ατόμου, στο επίπεδο μάλιστα του συνταγματικώς κατοχυρωμένου ατομικού δικαιώματος, όπως δείχνει και η θέση του άρθρου στο δεύτερο μέρος του Συντάγματος υπό τον τίτλο «Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα». Ο συντακτικός νομοθέτης αποδίδει στη διάταξη αυτή τέτοια σημασία, ώστε δεν την περιέλαβε σε εκείνες που μπορούν να ανασταλούν κατά το άρθρο 48 παρ. 1.

Το δικονομικό αυτό δικαίωμα περιλαμβάνει, κατά ρητή συνταγματική πρόβλεψη, και το δικαίωμα του ενδιαφερομένου να αναπτύξει στο δικαστήριο τις «απόψεις του περί των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του» και από αυτό απορρέει το δικαίωμα παραστάσεως δια δικηγόρου προς αποτελεσματικότερη προστασία.

Έτσι και τα Ν.Π.Δ.Δ. είτε κατοικούν είτε εδρεύουν στην Ελλάδα είτε όχι απολαμβάνουν αυτού του δικαιώματος. Μόνη αλλά και αναγκαία προϋπόθεση είναι ότι ζητείται η προστασία ουσιαστικών δικαιωμάτων που παρέχονται σε άλλες διατάξεις του Συντάγματος ή των νόμων. Το άρθρο 20 παρ. 1 δε νομιμοποιεί όμως κατ'αρχήν την ενδοστροφόμενη δίκη, δηλαδή τη δίκη μεταξύ οργάνων που ανήκουν στο ίδιο νομικό πρόσωπο, εκτός όπου την επιτρέπει ο νόμος.

Δικαίωμα νόμιμου δικαστή

(Άρθρα 8 Συντ., 19 παρ. 1 ΔιακΕΚοινοβ)

Η δικαστική προστασία είναι ουσιαστική και αντικειμενική μόνο όταν παρέχεται από δικαστή που δεν ορίζεται ειδικώς για να δικάσει ένα συγκεκριμένο άτομο ή μία συγκεκριμένη υπόθεση, αλλά από δικαστή που ορίζεται γενικά εκ των προτέρων από το νόμο.

¹ Κατά τουτο, ή διατυπωση του άρθρου 19 παρ. 4 του γερμ. συντ. είναι ακριβέστερη.

² Πρβλ. ΕΑ3212/77, Δ 1978, 81 (83).

Το συγκεκριμένο άρθρο ανήκει στις διατάξεις του Συντάγματος η ισχύς των οποίων μπορεί να ανασταλεί εν όλω ή εν μέρει από τη Βουλή στο πλαίσιο των εξαιρετικών εξουσιών που της παρέχει το άρθρο 48. Η διάταξη αυτή του άρθρου 48 είχε συσταθεί για πρώτη φορά στο Σύνταγμα του 1952 (άρθρο 91) και είναι αδικαιολόγητη, αφού το άρθρο 48 προβλέπει έτσι και αλλιώς τη σύσταση «εξαιρετικών δικαστηρίων».

ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ

Εκτός από την εξαίρεση των οικονομικών δικαιωμάτων, που αφορά όλους γενικώς τους δημόσιους φορείς, υπάρχουν και εξαιρέσεις που αφορούν μόνο ορισμένους από αυτούς. Η πρώτη αφορά τις **εκκλησίες και άλλες θρησκευτικές ομάδες ή οργανώσεις ή μονάδες (π.χ. μητροπόλεις)** που ο νόμος χαρακτηρίζει ως νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου. Αυτό συμβαίνει στη χώρα μας μόνο στην περίπτωση της Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδος, ενώ οι άλλες εκκλησίες αποτελούν νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου. Ούτε όμως η Ορθόδοξη Εκκλησία της Ελλάδος είναι δημιούργημα ή «βραχίονας» του κράτους ούτε μετατρέπεται σε τέτοιο με τον νομοθετικό χαρακτηρισμό της ως νομικού προσώπου δημόσιου δικαίου. Μολονότι οι λειτουργοί όλων των θρησκειών υπόκεινται στην «εποπτεία της πολιτείας», μπορούν τόσο αυτοί ατομικώς (όπως βέβαια και κάθε ιδιώτης), όσο και οι ίδιες οι εκκλησίες ή θρησκευτικές ομάδες ή οργανώσεις να επικαλεστούν έναντι του κράτους και κάθε άλλου φορέα δημόσιας εξουσίας την θρησκευτική ελευθερία στο πλαίσιο του **άρθρου 13**¹.

Η παάδοση της κρατικής συμπράξεως στην αυτοδιοίκηση των θρησκειών είναι στη χώρα μας πολύπλευρη και αποτελεί ένα ιδιαίζον μείγμα χορηγήσεως προνομίων και ασκήσεως επιρροής και ελέγχου. Αυτό ισχύει βέβαια κυρίως για την «επικρατούσα θρησκεία», για την διοίκηση της οποίας το Σ περιέχει ειδικές διατάξεις στα άρθρα 3 και 105. Ο ίδιος μάλιστα ο Καταστατικός Χάρτης της Εκκλησίας της Ελλάδος είναι νόμος του κράτους (ν. 590/1977), όπως ορίζει πια το ίδιο το Σ (άρθρο 72 παρ 1). Προβλέπεται μάλιστα η νομική μορφή του νομικού προσώπου δημόσιου δικαίου για την Εκκλησία της Ελλάδος και τις υποδιαιρέσεις της², η σύμπραξη του κράτους στην εκλογή εκκλησιαστικών οργάνων και η συμμετοχή εκπροσώπων του κράτους στη σύνθεση εκκλησιαστικών συλλογικών οργάνων³. Αντισυνταγματική όμως ήταν η ανάληψη από το κράτος μέρους της διοικήσεως της Εκκλησίας με το νόμο 1700/19875.

Η κρατική ανάμειξη στη διοίκηση των άλλων θρησκειών ή δογμάτων αναφέρεται κυρίως στις κοινότητες των ισραηλιτών και των μουσουλμάνων τις οποίες ο νόμος ανάγει σε Ν.Π.Δ.Δ.

Όπου οι θρησκευτικές ενώσεις έχουν αποκτήσει νομική προσωπικότητα υπάγονται στην κρατική εποπτεία, στην οποία υπάγονται εν γένει οι διάφορες ενώσεις προσώπων. Το Σ περιορίζεται να υπαγάγει τους λειτουργούς τόσο της «επικρατούσας θρησκείας», όσο και των «γνωστών θρησκειών εις την αυτήν εποπτείαν της πολιτείας και εις τας αυτάς έναντι ταύτης υποχρεώσεις»⁴. Συνταγματική είναι όμως η εποπτεία αυτή μόνο στο μέτρο που περιορίζεται σε έλεγχο νομιμότητας.

¹ Βλ. και άρθρο 18 παρ.8 Συντ. που κηρύσσει αναπαλλοτρίωτη την «αγροτική ιδιοκτησία» ορισμένων μονών και πατριαρχείων, εντείνοντας μ' αυτό τον τρόπο την προστασία της ιδιοκτησίας τους.

² Άρθρο 1 παρ 4 Καταστατικού Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος.

³ Π.χ. άρθρο 35 Καταστ.Χάρτη.

⁴ Άρθρο 13 παρ.2 Συντ.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Άλλη εξαίρεση του κανόνα ότι τα Ν.Π.Δ.Δ. δεν είναι φορείς ατομικών δικαιωμάτων αφορά περιοχές δημόσιας διοικήσεως που το ίδιο το Σύνταγμα αποσπάρητώς από τον κορμό του κράτους και τις αναθέτει σε νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου, των οποίων εγγυάται την ανεξαρτησία έναντι του κράτους όσον αφορά τις δραστηριότητες αυτές. Τα νομικά αυτά πρόσωπα δημόσιου δικαίου μπορούν να επικαλεστούν την ελευθερία δράσεως, που τους εγγυάται το Σύνταγμα, και έναντι αυτού του ίδιου του κράτους.

Το ευρύτερο πεδίο ελευθερίας από την άποψη αυτή έχουν τα **ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα**, που αποτελούν μεν κατά το Σύνταγμα νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου¹, συνιστώνται δεοργανώνονται και καταργούνται δια νόμου ή βάσει νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως, δια διατάγματος που μόνο το κράτος μπορεί να εκδώσει. Πρόκειται για τη μόνη περίπτωση που το Σ επιβάλλει ρητώς τη μορφή του Ν.Π.Δ.Δ. Ανώτατες σχολές μπορεί να ιδρύσει μόνο το κράτος (κρατικό μονοπώλιο ανώτατης παιδείας). Τα ανωτέρω τελούν υπό την εποπτεία του κράτους και λειτουργούν «επί τη βάσει των περί οργανισμών αυτών νόμων»², αλλά κατά τα λοιπά είναι «πλήρως αυτοδιοικούμενα»³ (δηλαδή αυτοδιοικούμενα σε βαθμό εντονότερο από ό,τι είναι αυτονόητο για ένα νομικό πρόσωπο)⁴ και μάλιστα απολαμβάνουν και μπορούν να επικαλεστούν και ως ιδρύματα την ελευθερία της τέχνης, της επιστήμης, της έρευνας, της διδασκαλίας και γενικά της ακαδημαϊκής ελευθερίας, όπως και οι ατομικοί φορείς των δικαιωμάτων αυτών⁵. Ειδικότερα, η ακαδημαϊκή ελευθερία (άρθρο 2 Ν.1268/82) αναλύεται σε ακαδημαϊκή ελευθερία των φοιτητών-σπουδαστών και σε ελευθερία ακαδημαϊκής έρευνας και διδασκαλίας την οποία απολαμβάνει το διδασκτικό-ερευνητικό προσωπικό. Η ακαδημαϊκή ελευθερία προϋποθέτει και συνεπάγεται την αυτοδιοίκηση των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Το Σύνταγμα του 1952 όρισε για πρώτη φορά ότι τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα «αυτοδιοικούνται». Το ισχύον Σύνταγμα του 1975 χαρακτηρίζει μάλιστα τα ΑΕΙ ως «πλήρως αυτοδιοικούμενα». Έτσι και το **άρθρο 3 του Ν. 1268/82** σύμφωνα με το οποίο: «1. Τα ΑΕΙ είναι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου πλήρως αυτοδιοικούμενα. Η εποπτεία του κράτους ασκείται από τον Υπουργό Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. 2. Η οργάνωση και η λειτουργία των ΑΕΙ διέπεται από τις διατάξεις του νομού αυτού. Η ρύθμιση ειδικότερων θεμάτων γίνεται με τον εσωτερικό κανονισμό του κάθε ΑΕΙ, ο οποίος καταρτίζεται σύμφωνα με το άρθρο [2 παρ.2 εδ.βν Ν 2083/92]». Ακόμη το άρθρο 1 του Ν.2083/92 ρυθμίζει την ενίσχυση της διοικητικής και οικονομικής αυτοτέλειάς τους. Εν όψει μάλιστα της ιδιοτυπίας της πανεπιστημιακής οργανώσεως και της αυτοτέλειας των σχολών ή τμημάτων (που δεν έχουν χωριστή νομική προσωπικότητα), είναι ορθό να θεωρηθούν και αυτά ως φορείς των δικαιωμάτων του **άρθρου 16**⁶.

Κατά τη νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας (που είχε την ευκαιρία να ασχοληθεί εκτενώς και επανειλημμένως με τα θέματα αυτά ύστερα από τη ριζική μεταρρύθμιση των ΑΕΙ που

¹ Άρθρο 16 παρ. 5 εδ. 1 Συντ. Πρβλ. άρθρο 16 παρ. 8 υποπαρ. 2 Συντ.

² Άρθρο 16 παρ. 5 υποπαρ. 1 εδ. 2 Συντ.

³ Άρθρο 16 παρ. 5 υποπαρ. 1 εδ. 1 Συντ.

⁴ Σ' αυτή την έντονη αυτοδιοίκηση (και μόνο στο πλαίσιο της δικαιολογείται) το λεγόμενο πανεπιστημιακό άσυλο.

⁵ Έτσι και το γερμαν. Ομοσπ. Σύνταγμα. Δικαστήριο: BverfGE 15, 256 (262).

⁶ Έτσι και το γερμαν. Ομοσπ. Σύνταγμα. Δικαστήριο: BverfGE 15, 256 (262).

εισήγαγε ο νόμος 1268/1982), «πλήρης αυτοδιοίκηση» των ΑΕΙ είναι η εξουσία «να αποφασίζουν επί των ιδίων υποθέσεων δι' ιδίων οργάνων, στην οποία περιλαμβάνονται κυρίως η εξουσία της επιλογής δια των ιδίων αυτών οργάνων του διδακτικού -κυρίου καί βοηθητικού- και του διοικητικού προσωπικού αυτών, εντός των πλαισίων των γενικών κανόνων οι οποίοι διέπουν την οργάνωσιν και λειτουργίαν των ιδρυμάτων τούτων»¹.

Η αυτοδιοίκηση έγκειται στη διοικητική και δημοσιονομική αυτοτέλεια του νομικού προσώπου. Η διοικητική αυτοτέλεια έγκειται αφ' ενός στον τυπικό χωρισμό του διοικητικού προσωπικού του αυτοδιοικούμενου οργανισμού από το προσωπικό των άμεσων κρατικών υπηρεσιών, και αφετέρου στην ανεξαρτησία έναντι των υπηρεσιών αυτών και στον ορισμό των προσώπων που διοικούν τον αυτοδιοικούμενο οργανισμό και τη διεξαγωγή του διοικητικού έργου.

Η θεωρητική αυτή σημασία της διοικητικής αυτοτέλειας συντρέχει σε ποικίλο βαθμό στην περίπτωση των ΑΕΙ.

α. Το διδακτικό και διοικητικό προσωπικό που απασχολούν είναι υπάλληλοι του ΑΕΙ και όχι του κράτους, αν και μισθοδοτούνται τώρα πλέον από το δημόσιο². Ειδικώς οι καθηγητές και το λοιπό διδακτικό προσωπικό ασκούν *δημόσιο λειτούργημα* που τους διακρίνει από τους κοινούς δημόσιους υπαλλήλους.

β. Από τη διοικητική αυτοτέλεια των ΑΕΙ απορρέει η εξουσία τους να εκλέγουν τα όργανά τους³. Ασυμβίβαστος με την αρχή αυτή είναι όχι μόνο ο κρατικός διορισμός του πρυτάνεως αλλά και το δικαίωμα του Υπουργού Παιδείας να επιλέγει μεταξύ δύο υποψηφίων τους οποίους εκλέγει η γενική συνέλευση των καθηγητών⁴.

Κατά το νόμο 1268/1982 η εκλογή των διοικητικών οργάνων των ΑΕΙ γίνεται από εκπροσώπους του διδακτικού και διοικητικού προσωπικού και των φοιτητών, χωρίς καμμία συμμετοχή του κράτους.

γ. Η διοικητική αυτοτέλεια των ΑΕΙ συνεπάγεται την εξουσία τους να αποφασίζουν τις υποθέσεις τους με δικά τους όργανα⁵.

Θεμελιώδες στοιχείο της αυτοδιοικήσεως των ΑΕΙ είναι ότι η επιλογή του ερευνητικού και διδακτικού τους προσωπικού γίνεται σε όλες τις βαθμίδες από αυτά τα ίδια και όχι από το κράτος⁶ ή οποιοδήποτε εκτός του ΑΕΙ ευρισκόμενο όργανο.

Η αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ δε σημαίνει την αυτονομία τους, την ικανότητα δηλαδή της εκδόσεως κανονιστικών πράξεων, ανεξαρτήτως νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως⁷. Αντιθέτως τα ΑΕΙ λειτουργούν κατά το Σύνταγμα «βάσει των περί οργανισμών αυτών νόμων»⁸, οι οποίοι βεβαίως δε μπορούν να περιορίσουν την αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ.

Επιπρόσθετα, το Σ (άρθρο 16 παρ.5 υποπαρ.1 εδ.3 Συντ.) ορίζει ότι «συγχώνευση ή κατάτμηση

¹ ΣτΕ 1816/83 (Ολ.) ΤοΣ 1983, 464, 470, 2257/83 (Γ' Τμ.) ΤοΣ 1983, 655, 656, 2786/84 ΤοΣ 1984, 566, 568/9.

² Άρθρο 1 του ν. 1238/1982 «Ρύθμιση οικονομικών και άλλων θεμάτων των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και άλλες διατάξεις» (Α' 25).

³ Βλ. ήδη ΣτΕ 575/54 και σταθερή μεταγενέστερη νομολογία · π.χ. Ε 2216/77 (Ολ.) (ΤοΣ 1977, 638), 1816/83 (Ολ.) (ΤοΣ 1983, 464 επ. 470).

⁴ Έτσι η διάταξη του άρθρου 24 του ν. 5343/1932 «περί οργανισμού του Πανεπιστημίου Αθηνών».

⁵ Ήδη ΣτΕ 1899/52, 1288/54 και σταθερή μεταγενέστερη νομολογία · π.χ. ΣτΕ 1816/83 (ΤοΣ 1983, 464 επ. 470), 2786/84 (Ολ.) (ΤοΣ 1984, 566, 568), 2788/84 (Ολ.) (ΤοΣ 1984, 586, 587) · επίσης ΑΕΔ 30/85, ΤοΣ 1985, 182 (186).

⁶ Σταθερή νομολογία · βλ. π.χ. ΣτΕ 2216/77 (Ολ.) (ΤοΣ 1977, 538), 1816/83 (Ολ.) (ΤοΣ 1983, 464 επ. 470) και πιο πρόσφατα: 2141/88.

⁷ Ήδη ΣτΕ 1899/52, 1288/54 και σταθερή μεταγενέστερη νομολογία. Υπό το ισχύον Σύνταγμα ΣτΕ 1812, 1815, 1816/83 (Ολ.), ΤοΣ 1983, 464 επ. (470) · 2257/83, ΤοΣ 1983, 654 επ. (656) · 32/90, ΤοΣ 1990, 103 επίσης ΑΕΔ 3085, ΤοΣ 1985, 1282 (186).

⁸ Άρθρο 16 παρ.6 υποπαρ.1 εδ.3 Συντ.

ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να γίνει και κατά παρέκκλιση από κάθε αντίθετη διάταξη,όπως νόμος ορίζει.»

Η αυτοδιοίκηση δεν αποκλείει την κρατική εποπτεία,αλλά την περιορίζει στο πλαίσιο τουελέγχου της νομιμότητας.Έτσι και στην περίπτωση της ανώτατης παιδείας τοΣ ορίζει ότι τα ΑΕΙ«τελούν υπό την εποπτεία του κράτους».

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Άλλα νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου που μπορούν να επικαλεστούν ορισμένα (αν και όχι πια «ατομικά») δικαιώματα που τους παρέχει το Σύνταγμα έναντι του κράτους είναι οι **οργανισμοί τοπικής αυτοδιοικήσεως**¹.ΤοΣ εγγυάται,αν και δεν το λέει ρητώς στο άρθρο 102²,ότι οι ΟΤΑ αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου.Έτσι έχουν όχι μόνο αρμοδιότητα,αλλά και δικαιώματα και υποχρεώσεις,έχουν δικό τους προσωπικό,δική τους περιουσία και δικό τους προϋπολογισμό.Δεν έχουν όμως αυτόνομη κανονιστική αρμοδιότητα,αν και μπορούν να είναι αποδεκτες ειδικής νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως κατά την έννοια του άρθρου 43 παρ.2 του Σ. Τα δικαιώματα αυτά προκύπτουν από το **άρθρο 102** που αναθέτει στους οργανισμούς αυτούς τη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων, τους αναγνωρίζει «διοικητική αυτοτέλεια»(που και πάλι υπερβαίνει κατά λογική ανάγκη την αυτονόητη για κάθε νομικό πρόσωπο αυτοδιοίκηση) και ορίζει ότι «αι αρχαί αυτών εκλέγονται δια καθολικής και μυστικής ψηφοφορίας». Το κράτος ασκεί βέβαια εποπτεία στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοικήσεως, αλλά η εποπτεία αυτή δεν πρέπει να εμποδίζει, κατά το Σύνταγμα, την πρωτοβουλία και ελεύθερη δράση τους.

Η ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΤΩΝ Ν.Π.Δ.Δ.

Σύμφωνα με το άρθρο 17 του Συντάγματος,«η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του κράτους»,προστατεύεται μόνο η ιδιωτική ιδιοκτησία³.Αντιθέτως δεν προστατεύεται η περιουσία του κράτους,αφού δε νοείται προστασία του κράτους κατά του εαυτού του.Στην περίπτωση όμως των Ν.Π.Δ.Δ. πρέπει να διακρίνουμε μεταξύ της δημόσιας και της ιδιωτικής περιουσίας τους: η τελευταία προστατεύεται,αλλα όχι και η πρώτη⁴.

Η ιδιοκτησία μπορεί να είναι αντικείμενο αναγκαστικής απαλλοτρίωσης,κατ'άρχην ανεξάρτητα από το φορέα της .Με εξαίρεση την απαγόρευση απαλλοτριώσεως ορισμένων

¹ Ο Θ.Ν.Φλογαΐτης ,Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου,2^η εκδ.1895,σ.468 επ.,μιλάει για «δημοτικές ελευθερίες»(«ελεύθερον και αυτεξούσιον των δήμων»),τις οποίες χαρακτηρίζει ως «οιονεί ατομικές» και σημειώνει οτι «θεωρούνται αλλως αναποσπαστοι των πολιτικων ελευθεριών, αιτινες αφανίζονται και αναιρουνται παντελως,υπο της εκτελεστικης εξουσιας απορροφωμεναι,χωρις των δημοτικων»(σ.468/9)

² Βλ. Όμως άρθρα 56 παρ.1 εδ.1,57 παρ.4 εδ.1 Συντ.

³ Έτσι ρητώς π.χ. τα άρθρα 33§1 ισπαν.συντ.,42§2ιταλ.συντ.62§1 πορτογ.συντ.

⁴ Πρβλ.άρθρο 42 ιταλ.συντ. που διακρίνει μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής ιδιοκτησίας και προστατεύει μόνο τη δεύτερη.

εκκλησιαστικών περιουσιακών στοιχείων¹, καθώς και του εδάφους του Αγίου Όρους², η ιδιοκτησία προστατεύεται και απαλλοτριώνεται μόνο κατά τους όρους του Συντάγματος, ανεξάρτητα από το αν ανήκει σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο ιδιωτικού ή δημοσίου δικαίου.

Στην περίπτωση πάντως των Ν.Π.Δ.Δ. υπάρχουν τρεις εξαιρέσεις: Πρώτον δεν υπόκεινται σε απαλλοτρίωση τα ακίνητα και άλλα περιουσιακά στοιχεία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων³. Έπειδή δεύτερον, η αναγκαστική απαλλοτρίωση ενεργείται πάντοτε και μόνο από το κ ρ ά τ ο ς (δημόσιο), δεν νοείται απαλλοτρίωση κρατικού περιουσιακού στοιχείου, ανεξαρτήτως της νομικής του καταστάσεως απλώς μεταβάλλεται η χρήση του. Στην περίπτωση όμως (τρίτον) ενός άλλου Ν.Π.Δ.Δ. πρέπει να γίνει διάκριση μεταξύ της ιδιωτικής και δημόσιας περιουσίας του.

Στην περίπτωση της ιδιωτικής περιουσίας ισχύει η προστασία του άρθρου 17 και επιτρέπεται η αναγκαστική απαλλοτρίωση μόνο κατά τους εκεί όρους⁴. Στην ιδιωτική περιουσία ανήκει και η ιδιοκτησία που περιήλθε στο Ν.Π.Δ.Δ. με δωρεά ή διάταξη τελευταίας βουλήσεως υπέρ κοινωφελούς σκοπού. Το άρθρο 109 δεν αποκλείει την αναγκαστική απαλλοτρίωση κατά το άρθρο 17, εφόσον αυτή γίνεται βάσει γενικού νόμου και όχι προς καταστρατήγηση της προστασίας του άρθρου 109⁵, του οποίου η παρ.2 εφαρμόζεται στην περίπτωση αυτή αναλόγως, όποιου ή παρ. 2 εφαρμόζεται στην περίπτωση αυτή αναλόγ(ι), 1~

Στην περίπτωση της δημόσιας περιουσίας δηλαδή των δημοσίων πραγμάτων που ανήκουν στο κράτος ή άλλο νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου δεν είναι δυνατή, γιατί το άρθρο 17 του Συντάγματος, ανάλογα με τα άλλα ατομικά δικαιώματα, αφορά ιστορικά και συστηματικά, την ατομική, ιδιωτική δηλαδή ιδιοκτησία και όχι την ιδιοκτησία των Ν.Π.Δ.Δ.(με εξαίρεση την αποχωρισμένη «ιδιωτική» τους περιουσία)⁶. Επομένως ούτε η προστασία της ιδιοκτησίας ούτε ο θεσμός της αναγκαστικής απαλλοτρίωσης αφορούν τη δημόσια περιουσία..

¹ Άρθρο 18§8 Συντ. (βλ. ΑΠ 177/76, Ολ., ΤοΣ 1976, 505)

² Άρθρο 105 παρ. 2 υποπαρ. 1 Συντ. βλ. επίσης γνμδ. Εισ. Πρωτ. Χαλκιδικής 166/74, Αρχ.Ν.1974,347.

³ Άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου περί των προνομίων και ασυλιών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 8.4.1965.

⁴ Πρβλ. ΣτΕ 4050/76 (Ολ.) ΤοΣ 1977, 154.

⁵ Κατά την ΣτΕ 1158/88 Τμ. Δ'(Το Σ 1988, 521), η αναγκαστική απαλλοτρίωση δεν αντίκειται στο άρθρο 109 Συντ., εάν επιβάλλεται βάσει γενικού νόμου και υπαγορεύεται από το δημόσιο συμφέρον, φέρει δε ειδική αιτιολογία.

⁶ Βλ. π.χ. ΣτΕ 4050/76 (Ολ.), ΤοΣ 1977, 154 (λατομεία που ανήκουν στην ιδιωτική περιουσία δήμων και κοινοτήτων).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΔΑΜΟΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ Ι., ΝΟΜΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ: διάκρισις αυτών από τα νομικά πρόσωπα του ιδιωτικού δικαίου, 1956
- ΔΑΒΑΛΑ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ, ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ-ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ Ν.Π.Δ.Δ.
- ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Δ., ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ Α', 1991
- ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Δ., ΑΤΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ Β', 1991
- ΔΑΓΤΟΓΛΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ Δ., ΓΕΝΙΚΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ
- ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Η., ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ Ν.Π.Δ.Δ., 1979
- ΣΚΟΥΤΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Χ., ΛΟΓΙΣΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΑΛΛΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ Ν.Π.Δ.Δ.: συμβολή εις την κωδικοποίηση των περί νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου διατάξεων 1852-1981, 1982
- ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ ΜΙΧΑΛΗΣ Δ., ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, 1976
- ΤΑΧΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Ι., ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, 1988
- ΤΑΧΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Ι., ΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ: συμβολές πρακτικής εφαρμογής, 1998
- ΧΙΩΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Β., ΜΕΛΕΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, 1998

ΛΗΜΜΑΤΑ

A.E.I	universities
Ακαδημαϊκή ελευθερία	academical freedom
Αυτοδιοίκηση	self-administration
Δικονομικό δικαίωμα	procedural right
Θρησκευτική ελευθερία	freedom of religion
Ιδιοκτησία	property
Νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου	legal entities of the public law
Νομολογία	case law
Οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης	organisations of local authority
Σύνταγμα	Constitution
Υποκείμενο δικαίου	subject of law